

Halina Czernianin
Instytut Nauk Geologicznych
Wydział Nauki o Ziemi i Kształtowania Środowiska
Uniwersytet Wrocławski

Wiktor Czernianin
Instytut Psychologii
Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych
Uniwersytet Wrocławski

Metodologia badań biblioterapeutycznych. Rekonesans

GŁÓWNE ZAGADNIENIA:

1. Zakres i kierunki współczesnych badań biblioterapeutycznych;
2. Wyznaczniki metodologiczne biblioterapii;
3. O potrzebie metodologii badań biblioterapeutycznych.

Intencja tego artykułu wiąże się z obserwacją współczesnej literatury biblioterapeutycznej, w której refleksja nad praktycznym stosowaniem biblioterapii rozwija się wprawdzie dość dobrze i z całą świadomością własnej użyteczności, lecz brakuje w niej większych i osobnych publikacji na temat metodologii¹. Bierze się to zapewne z niejednoznaczności, niestabilności i otwartości przedmiotu badań samej biblioterapii. Artykuł stanowi także rezultat doświadczeń dydaktycznych. W pracy ze studentami i uczestnikami studiów podyplomowych biblioterapii mocno uwidacznia się potrzeba odpowiedzi na pytanie o to, jak uporządkować problematykę metodologiczną, potrzeba określenia czynności badawczych jako

¹ Zob. B. Woźniczka-Paruzel, *Kierunki badań z zakresu biblioterapii w Polsce i za granicą – porównania i refleksje*, w: *O potrzebie biblioterapii*, pod red. K. Hrycyk, Wyd. Skiba, Wrocław 2012; też, *Pogranicza bibliologii – o metodologicznych problemach z biblioterapią*, w: *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane profesorowi Krzysztofowi Migoniowi*, pod red. B. Bienkowskiej, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.

powtarzającego się normatywnego wzorca i wzajemnie powiązanych sposobów wykonywania tych czynności, prowadzących do wyników naukowych. Paradoks biblioterapii polega na tym, że rodziła się ona i kształtuje do dzisiaj na pograniczach innych dyscyplin. Dlatego opisując jej zakres i kierunki badań, zajmujemy się innymi naukami o tyle, o ile pomogły biblioterapii wyemancypować się i zbliżyć do autonomiczności.

Zarówno termin „biblioterapia”, jak i jego pojęcie, rozumiane jako pewien jednolity kompleks zagadnień, są stosunkowo nowe. Odległą genealogię mają natomiast niektóre jego części, na przykład wiedza o książce. W kompleksie tym poza bibliografią literatury biblioterapeutycznej² wyróżnić można takie działy zasadnicze, jak: historia biblioterapii³, teoria biblioterapii⁴, zastosowanie biblioterapii⁵. Wszystkie te zakresy badawcze traktowane są w literaturze przedmiotu bądź w aspekcie dziejowym, historycznym, bądź też w sposób opisowo-teoretyczny, najczęściej jednak metodyczno-instruktażowy⁶. Położymy akcent na termin „badania”, zmierzając do ukazania metodologicznej odrębności biblioterapii – nauki o leczeniu sztuką słowa – i określenia jej funkcji zarówno jako całości, jak i tworzących ją poszczególnych dyscyplin. Chodzi przede wszystkim o kierunki współczesnych badań w biblioterapii, o jej charakter i funkcje nie tylko terapeutyczne, ale także czytelniczo-poznawcze. Pytamy więc o znaczenie biblioterapii jako czynnika kształtowania kultury czytelniczej w najszerszym tego słowa znaczeniu, to znaczy w zakresie poznawczo-estetycznym, lecz również w dziedzinie terapeutycznej, a więc głęboko wewnętrznego życia człowieka. Na gruncie współczesnych badań biblioterapeutycznych dokonuje się proces adaptacji na potrzeby biblioterapii zarówno pojęć, jak i metod badawczych ukształtowanych w obrębie dyscyplin wiedzy ją współtworzących, a więc głównie literaturoznawstwa⁷, pedagogiki specjalnej⁸, psychologii⁹, bibliotekoznawstwa i medycyny¹⁰. Gdy przyjmie się określoną koncepcję przedmiotu badań biblioterapeutycznych i charakter powiązań dyscyplin wiedzy składających się na biblioterapię, metodologia badań przynosi zwykle interesujące rezultaty dociekań z pogranicza wspólnych zainteresowań¹¹.

² Np. E. Tomasiak, G. Kornet, *Zagadnienia pedagogiki specjalnej w literaturze. Przewodnik bibliograficzny*, Warszawa 1986; M. Czerwińska, *Nieppełnosprawność i osoba niepełnosprawna w polskojęzycznej literaturze pięknej i naukowej. Bibliograficzny warsztat biblioterapeuty*, Warszawa 2002.

³ Np. W. Szulc, *Biblioterapia. Powrót do źródeł*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2011, R. I.

⁴ Np. W. Czernianin, *Teoretyczne podstawy biblioterapii*, Wyd. ATUT, Wrocław 2008.

⁵ Np. B. Woźniczka-Paruzel, *Biblioterapia w środowisku współzależnych z grup rodzinnych* AL-Anon, Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.

⁶ Np. w „Biblioterapeucie – kwartalniku Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego”, Wrocław, pod red. K. Hrycyk.

⁷ Np. *Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, pod red. H. Markiewicz i J. Sławińskiego, Wyd. Literackie, Kraków 1976.

⁸ Np. T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, wyd. 2 popr. i rozszerzone, Wyd. „Żak”, Warszawa 1995.

⁹ Np. J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Wyd. PWN, Warszawa 1996.

¹⁰ Np. J. Aleksandrowicz, *Literatura a zdrowie społeczeństwa*, Warszawa–Kraków 1973; W. Kozakiewicz, B. Brzózka, *Biblioteka szpitalna dla pacjenta. Poradnik*, Warszawa 1984.

¹¹ Np. *Pogranicza – literatura, teatr i psychiatria. Polsko-niemiecki bilans badań naukowych i doświadczenia praktycznego*, pod red. A. Radzik, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.

Biorąc pod uwagę tak rozległe próby badań – jak scharakteryzować refleksję nad postulatami i założeniami dotyczącymi celów i swoistych metod biblioterapii?

Terapeutyczne funkcje książki znane były już w czasach antycznych, co ilustruje na przykład powiedzenie Demokryta: „książki są lekarstwem dla umysłu” (cytujemy z pamięci). Jednakże późniejszym badaczom biblioterapii chodziło nie tylko o zbliżenie do siebie tych dwóch źródeł poznania, jakimi są literatura i rozum, ani o uzasadnienie wiarygodności literatury, ale o pełne zaangażowanie intelektu w jej funkcję terapeutyczną. Znana formuła wychowania estetycznego Fryderyka Schillera (1795)¹² została później odczytana przez Piotra Chmielowskiego (1881)¹³, będącego bezwiednym prekursorem biblioterapii w Polsce, jako postulat racjonalizacji wychowania przez literaturę, szczególnie poezję – w sensie nie tylko ujęcia treści wychowawczych w ścisłe zasady pedagogiczne, ale także poszukiwania uzasadnień psychologicznych. W 1916 roku Samuel McChord Crothers¹⁴ nazwał rzecz po imieniu – właśnie biblioterapią – ale podstawy metodologiczne w roku 1949 opracowała Caroline Shrodes¹⁵. Zainspirowały one dalsze badania nad związkami literatury i psychologii prowadzone w Ameryce i Europie. Oryginalność koncepcji Caroline Shrodes polegała na stwierdzeniu, że istnieją liczne powiązania między przeżyciem estetycznym a psychoterapią. W jej ujęciu przejawiała się tendencja do racjonalizacji metody badawczej biblioterapii, która wyraziła się także w dążeniu do trzyetapowego – obejmującego identyfikację, katharsis i wgląd – ujednoczenia. Metoda ta zmierzała do nadania badaniom biblioterapeutycznym całkowitej jednoznaczności, nie tylko treściowej, ale i językowej. Cechujący ją optymizm poznawczy przyczynił się do jej stosowania (z niewielkimi modyfikacjami) w wielu badaniach naukowych poświęconych biblioterapii, zwłaszcza w pedagogice specjalnej¹⁶. Ale pomimo oczywistych zalet nie można było ich zamknąć w tej jednej formule¹⁷. Szybko zorientowano się, że spojrzenie na ten sam przedmiot badań z różnych punktów widzenia może uplastyczyć i dopełnić jego obraz.

Na tym właśnie etapie zostają dowartościowane w biblioterapii takie nauki, jak psychoanaliza i literaturoznawstwo. Szczególnie problematyka baśni trafiła w wielu punktach w samą istotę rozważań psychoanalitycznych, warunkując problematykę badań biblioterapeutycznych oraz sposób ich ujmowania. Przyczyniły się do tego prace

¹² F. Schiller, *Listy o estetycznym wychowaniu człowieka i inne rozprawy*, tłum. I. Krońska, J. Prokopiuk, wstępem opatrzył J. Prokopiuk, Wyd. Czytelnik, Warszawa 1972.

¹³ P. Chmielowski, *Poezja w wychowaniu*, Wydawnictwo E. Orzeszkowej i S-ki, Wilno 1881. Zob. W. Czernianin, *O pojmowaniu wychowawczej roli sztuki w biblioterapii – na przykładzie książki „Poezja w wychowaniu” Piotra Chmielowskiego oraz rozważań estetycznych Fryderyka Schillera i Herberta Spencera*, w: *Terapia w służbie sztuki, sztuka w służbie terapii*, pod red. A. Kuczyńskiej i M. Czuba, Wydawnictwo ATUT, Wrocław 2011.

¹⁴ R. J. Rubin, *Bibliotherapy Sourcebook*, London 1978. Zob. W. Szulc, dz. cyt., s. 8.

¹⁵ C. Shrodes, *Bibliotherapy: A theoretical and clinical experimental study*; też, *Psychology through literature*, w: R. J. Rubin, dz. cyt.

¹⁶ *Wybrane zagadnienia z pedagogiki specjalnej*, pod red. E. Tomasik, Wyd. WSPS, Warszawa 1997.

¹⁷ A. Wasilewska, *Mistyfikacje biblioterapii w edukacji*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2012, R. II, s. 43 i n.

stynnego psychoanalityka Brunona Bettelheima poświęcone baśni (1975)¹⁸. To on wymyślił powiedzenie, że dziecko głodne szuka pokarmu, a dziecko z problemami – bajki. Twierdził, że dziecko nie dostrzega swoich problemów w sobie, ale zobaczy je, kiedy „staną” one przed nim, na przykład, gdy wciela się w bajkowych bohaterów. Procesy nieświadome mogą stawać się dla dziecka jaśniejsze jedynie dzięki obrazom, które przemawiają bezpośrednio do jego nieświadomości. Wynika to z faktu, że problem emocjonalny dziecka nie może być ukazany wprost. Trzeba ten problem ubrać w magiczne szaty. Magia staje więc na pograniczu świata fizycznego i psychicznego jako zespół działań pozarozumowych, szybkich i skutecznych. Tak właśnie oddziałują obrazy baśniowe. Bajki mogą rozwiązywać problemy emocjonalne w sposób łagodny i przyjemny. Psychoanaliza ukazała doniosły wpływ, jaki treści nieświadome mogą wyrzucić na nasze życie psychiczne. Rola, jaką odegrała i odgrywa psychoanaliza w rozwoju bajkoterapii, rzutuje więc wtórnie na całą biblioterapię, lecz nie rodzi obawy, że zagraża jej niebezpieczeństwo psychologizmu. Wysuwana przez niektórych badaczy propozycja zbliżenia biblioterapii i narracji psychologicznej¹⁹ nie tylko nie stanowi odwrotu od tendencji psychoanalitycznej, ale nawet posuwa ją naprzód, gdyż w gruncie rzeczy stanowi już pewien nowy rodzaj interpretacji w badaniach biblioterapeutycznych.

Na tym etapie rozwoju współczesnej biblioterapii wyłania się jednak z powrotem jej nurt główny i istotny: nurt poznawczo-estetyczny, którego zadaniem jest nie tylko ukierunkowane czytanie pobudzające rozwój, ale przede wszystkim pogłębiona i zarazem uaktualniona wiedza o wychowaniu przez sztukę słowa. Stąd troska o dokładniejsze wyznaczenie pola badań biblioterapeutycznych, która spowodowała wyodrębnienie biblioterapii wychowawczej i klinicznej dokonane przez F. M. Barry'ego (1978)²⁰, wyodrębnienie to uważane jest – w zależności od stanowiska praktycznego – za wewnętrzne, graniczne lub zewnętrzne w stosunku do wiedzy ogólnej o biblioterapii. Kiedy mówi się o wychowawczej i terapeutycznej funkcji literatury, zwykle towarzyszy temu chwila zastanowienia nad możliwościami zastosowania jej w rewalidacji osób z różnego rodzaju dysfunkcjami, przede wszystkim dzieci i młodzieży²¹. W świadomości wielu pedagogów i bibliotekarzy funkcjonuje koncepcja praktycznej biblioterapii, której główne zadanie polega na opanowaniu warsztatu biblioterapeuty i sposobów postępowania. Drogą do tego ma być racjonalizacja działań i empiryczne poznanie, o czym świadczą liczne publikacje poświęcone problemom instruktażowym biblioterapii, z różnymi modelami, programami i scenariuszami postępowania biblioterapeutycznego²². Łączy się z tym, dyskutowany również na konferencjach

¹⁸ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przekład, wprowadzenie, objaśnienia i postłowie D. Danek, Warszawa 1996.

¹⁹ M. Moliccka, *Biblioterapia i bajkoterapia: rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Wyd. Media Rodzina, Poznań 2011.

²⁰ F. M. Barry, *Contemporary Bibliotherapy. Systematizing the Field*, w: R. J. Rubin, dz. cyt. zob. W. Szulc, dz. cyt., s. 10.

²¹ B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Recepcja – edukacja – terapia – wsparcie – twórczość*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2009; W. Krzemińska, *Literatura piękna a zdrowie psychiczne*, Wyd. PZWL, Warszawa 1973.

²² Np. *Biblioterapia w praktyce. Poradnik dla nauczycieli, wychowawców i terapeutów*, pod red. E. J. Koniecznej, Kraków 2005.

naukowych, problem warunków, jakie powinien spełniać sam biblioterapeuta²³. Z dyskusji wynika, że funkcja biblioterapeuty jest najpierw powołaniem, dopiero potem zawodem, że ważna jest osobowość i otwartość na innych.

Rzutuje to w określony sposób na kształtowanie się bibliotekarstwa specjalistycznego i roli bibliotek jako ośrodków czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych, a także realizujących założenia dydaktyczno-wychowawcze²⁴. Stosunkowo wiele miejsca poświęca się w pracach biblioterapeutycznych bibliotekoznawstwu, zwłaszcza czytelnictwu, rezerwując dla nich oraz dla ich stosunku do biblioterapii osobne rozdziały²⁵. Nie wynika to oczywiście tylko z osobistych zainteresowań i kwalifikacji autorów, lecz świadczy także o wadze i aktualności zagadnienia, zwłaszcza trudnej do przecenienia roli bibliotekarzy i bibliotek w praktycznym rozwoju biblioterapii. Ponadto wydaje się, że obecnie w Polsce po długich latach izolacji biblioterapia ma szansę powrócić do wielkiego kręgu nauk humanistycznych właśnie dlatego, że jest już stale wykładana przede wszystkim na studiach bibliotekoznawczych, gdzie nadaje się jej nową interpretację i rozszerza punkt widzenia, otwierając niejako na inne, to jest społeczne nauki (pedagogikę i psychologię). Potwierdzają to liczne artykuły publikowane w czasopismach bibliotekarskich, na przykład „Poradniku Bibliotekarza”, „Bibliotekarzu”, „Bibliotece w szkole”. To otwarcie się bibliotekoznawstwa na biblioterapię jest potrzebne nie tylko jemu samemu, ale także wszystkim dyscyplinom tworzącym biblioterapię, a nade wszystko potrzebne jest każdemu biblioterapeucie²⁶.

Z kolei w rozważaniach nad metodologicznymi wyznacznikami biblioterapii zarysowuje się kilka problemów, które spróbujemy tu jedynie poruszyć. Choć zainteresowanie nimi trwa od dawna, to jednak dotyczące ich refleksje teoretyczne wzmogły się najwyraźniej w ostatnich czasach w związku z dążeniem do definicyjnego ustalenia, czym jest biblioterapia. Wynika z nich twierdzenie, że biblioterapia jest nauką interdyscyplinarną, także empiryczną²⁷. Implikacje tego są oczywiste, zarówno dla biblioterapii jako nauki, jak i dla badaczy chcących ją twórczo uprawiać, to jest rozwijać, tworząc nowe podstawy teoretyczne i systemy twierdzeń, oraz rozbudowywać jej instrumentarium empiryczne, na przykład proponując różnorakie metody i systemy interpretacyjne wyników badawczych. Biblioterapia jako nauka rozumiana w taki dwójaki sposób: praktyki badawczej i poprawności procedur, musi być i jest przedmiotem zainteresowań metodologii. Jednak jej ujęcie może być różne. Narzuca się najprostszy podział na metodologię: 1) szczegółową (dotyczącą jednej dyscypliny lub grupy dyscyplin, jaką jest biblioterapia); 2) nauk empirycznych (bo biblioterapia jest nauką

²³ *Biblioterapeuta. W poszukiwaniu tożsamości zawodowej. Materiały z konferencji 18 kwietnia 1997 roku*, red. K. Hrycyk, Wyd. Skiba, Wrocław 1997.

²⁴ *Ośrodek czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych WBP – Książnica Kopernikańskiej. Publikacja jubileuszowa w 20-lecie istnienia*, red. M. Gogulska, Wyd. Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, Toruń 2003.

²⁵ E. Tomasiak, *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*, Wyd. WSPS, Warszawa 1994.

²⁶ Np. W. Matras-Masztales, *Biblioterapeuta i jego warsztat biblioterapeutyczny*, w: *O potrzebie biblioterapii*, dz. cyt., s. 43 i n.

²⁷ Np. I. Borecka, *Biblioterapia. Teoria i praktyka. Poradnik*, Wyd. SBP, Warszawa 2001.

empiryczną); 3) normatywną (kształtującą świadomość metodologiczną badaczy biblioterapii, czyli wskazującą wzorcowe rozwiązania warsztatowe)²⁸.

Najogólniej rzecz ujmując, centrum badawczym dla biblioterapii jest jej uczestnik i jego specyficzne problemy zachowawcze oraz terapeutyczne²⁹. W strukturze procesu badawczego w biblioterapii tak określony przedmiot nadaje szczególny sens przyjętym założeniom metodologicznym, według których stawiane są problemy i formułowane ich prawdopodobne rozwiązania. Trzeba przyznać, że ogólne opisy praktyki badawczej biblioterapii, jej klasyfikowanie, definiowanie, wyjaśnianie, mieszczą się w zakresie metodologii szczegółowej. Niemniej jednak procedury badawcze muszą uwzględnić fakt, że przedmiotem badania nie jest tylko uczestnik, ale także narzędzie terapeutyczne. Dlatego centralne miejsce w schematach metodologii empirycznej zajmują: książka literacka (utwór) jako materiał biblioterapeutyczny oraz dialog, jaki zachodzi pomiędzy tekstem (autorem) a uczestnikiem, dalej rozmowa z biblioterapeutą na ten temat (czyli cały proces biblioterapeutyczny). Robert Escarpit pisał, że: „książka może mieć intencje i ambicje literackie, to znaczy zmierzać do wywołania dialogu, nie jest jednak pewne, czy go uzyska. (...) Jako cechą charakterystyczną dla faktu literackiego przyjmujemy więc istnienie świadomego sądu estetycznego ze strony czytelnika”³⁰. Zatem kluczowym pojęciem empirycznym w biblioterapii jest przeżycie estetyczne³¹. W najbardziej korzystnym wypadku przeżycie to jest znane uczestnikowi dzięki lekturze osobistej, może takie być również dzięki pośrednictwu biblioterapeuty. Przeżycie estetyczne w ogóle warunkuje zaistnienie terapii, to jest wglądu i katharsis. Biblioterapia upatruje więc swoistą przydatność terapeutyczną materiału biblioterapeutycznego w tym, że jest on przedmiotem przeżycia estetycznego dla jej uczestników. Wreszcie trzeba uznać, że kompetencje metodologiczne są ważne i musi je zdobyć każdy badacz biblioterapii chcący samodzielnie zaprojektować badanie empiryczne, samodzielnie je przeprowadzić oraz samodzielnie zinterpretować i uogólnić uzyskane wyniki. Ich trafność warunkować może powstanie wzorcowych rozwiązań warsztatowych, które pozwolą na uniknięcie błędów w prowadzonych badaniach. Tak należy rozumieć uprawianie metodologii normatywnej.

Konieczne i pilne jest więc opracowanie metodologii badań biblioterapeutycznych, także po to, aby rozpowszechnić znajomość korzystania z wiedzy metodologicznej dotyczącej standardów prowadzenia badań biblioterapeutycznych, zwłaszcza empirycznych. Ponieważ, jak zauważył Tadeusz Pilch, „literatura metodologiczna ratuje młodego badacza przed zakosztowaniem bardzo owocnej dydaktycznie, ale czasochłonnej

²⁸ Inspiracje pochodzą z książki J. Brzezińskiego, *Metodologia badań psychologicznych* (dz. cyt., s. 15–17).

²⁹ Np. W. Czernianin, *Uczestnicy biblioterapii – ogólna charakterystyka*, w: W. Czernianin, H. Czernianin, *Literatura i terapia*, Seria Monografie „Przeglądu Biblioterapeutycznego”, pod red. W. Szulc i W. Czernianina, Monografia nr 1, Wyd. Smak Słowa, Wrocław–Sopot 2012, s. 137 i n.

³⁰ R. Escarpit, *Funkcje książki*, w: *Antropologia twórczości słownej. Zagadnienia i wybór tekstów*, wstęp i red. A. Karpowicz, Wyd. WUW, Warszawa 2012, s. 364.

³¹ Np. W. Czernianin, *Przeżycie estetyczne jako kluczowe pojęcie biblioterapii – na przykładzie poglądów Romana Ingardena*, w: tegoż, *Teoretyczne podstawy biblioterapii*, dz. cyt., s. 61 i n.

i pracochłonnej metody nauki na drodze własnych prób i błędów³². Można by zacząć od sporządzenia wyboru prac z metodologii badań biblioterapeutycznych (i pokrewnych dyscyplin naukowych³³), ponieważ biblioterapia posługuje się wieloma metodami badania. Ze względu na tę wielość i różnorodność trudno jest zorientować się w specyficznych właściwościach poszczególnych metod, trudno dostrzec ich ewentualne zalety i wady. Daje się więc odczuć potrzebę podręcznika, który przedstawiałby ich przejrzystą klasyfikację i omawiał wyczerpująco walory i niedostatki każdej z nich.

Bibliografia (według kolejności cytowań):

- B. Woźniczka-Paruzel, *Kierunki badań z zakresu biblioterapii w Polsce i za granicą – porównania i refleksje*, w: *O potrzebie biblioterapii*, pod red. K. Hrycyk, Wyd. Skiba, Wrocław 2012; *taż*, *Pogranicza bibliologii – o metodologicznych problemach z biblioterapią*, w: *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane profesorowi Krzysztofowi Migoniowi*, pod red. B. Bieńkowskiej, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2010.
- E. Tomasik, G. Kornet, *Zagadnienia pedagogiki specjalnej w literaturze. Przewodnik bibliograficzny*, Warszawa 1986.
- M. Czerwińska, *Niepełnosprawność i osoba niepełnosprawna w polskojęzycznej literaturze pięknej i naukowej. Bibliograficzny warsztat biblioterapeuty*, Warszawa 2002.
- W. Szulc, *Biblioterapia. Powrót do źródeł*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2011, R. I.
- W. Czernianin, *Teoretyczne podstawy biblioterapii*, Wyd. ATUT, Wrocław 2008.
- B. Woźniczka-Paruzel, *Biblioterapia w środowisku współzależnionych z grup rodzinnych Al.-Anon*, Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2002.
- „Biblioterapeuta – kwartalnik Polskiego Towarzystwa Biblioterapeutycznego”, pod red. K. Hrycyk, Wrocław.
- Problemy metodologiczne współczesnego literaturoznawstwa*, pod red. H. Markiewicza i J. Sławińskiego, Wyd. Literackie, Kraków 1976.
- T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, wyd. 2 popr. i rozszerzone, Wyd. „Żak”, Warszawa 1995.
- J. Brzeziński, *Metodologia badań psychologicznych*, Wyd. PWN, Warszawa 1996.
- J. Aleksandrowicz, *Literatura a zdrowie społeczeństwa*, Warszawa–Kraków 1973.
- W. Kozakiewicz, B. Brzózka, *Biblioteka szpitalna dla pacjenta. Poradnik*, Warszawa 1984.
- Pogranicza – literatura, teatr i psychiatria. Polsko-niemiecki bilans badań naukowych i doświadczenia praktycznego*, pod red. A. Radzik, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001.
- F. Schiller, *Listy o estetycznym wychowaniu człowieka i inne rozprawy*, tłum. I. Krońska, J. Prokopiuk, wstępem opatrzył J. Prokopiuk, Wyd. Czytelnik, Warszawa 1972.

³² T. Pilch, dz. cyt., s. 1.

³³ Np. *Metodologia badań psychologicznych. Wybór tekstów*, red. nauk. J. Brzeziński, Wyd. PWN, Warszawa 2004.

- P. Chmielowski, *Poezja w wychowaniu*, Wydawnictwo E. Orzeszkowej i S-ki, Wilno 1881.
- W. Czernianin, *O pojmowaniu wychowawczej roli sztuki w biblioterapii – na przykładzie książki „Poezja w wychowaniu” Piotra Chmielowskiego oraz rozważań estetycznych Fryderyka Schillera i Herberta Spencera*, w: *Terapia w służbie sztuki, sztuka w służbie terapii*, pod red. A. Kuczyńskiej i M. Czuba, Wydawnictwo ATUT, Wrocław 2011.
- R. J. Rubin, *Bibliotherapy Sourcebook*, London 1978.
- C. Shrodes, *Bibliotherapy: A theoretical and clinical experimental study*; też, *Psychology through literature*, w: R. J. Rubin, *Bibliotherapy Sourcebook*, London 1978.
- I. Borecka, *Biblioterapia – nowa szansa książki*, Wyd. SBP, Olsztyn 1992.
- Wybrane zagadnienia z pedagogiki specjalnej*, pod red. E. Tomasik, Wyd. WSPS, Warszawa 1997.
- A. Wasilewska, *Mistyfikacje biblioterapii w edukacji*, „Przegląd Biblioterapeutyczny” 2012, R. II.
- B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, przekład, wprowadzenie, objaśnienia i posłowie D. Danek, Warszawa 1996.
- M. Molicka, *Biblioterapia i bajkoterapia: rola literatury w procesie zmiany rozumienia świata społecznego i siebie*, Wyd. Media Rodzina, Poznań 2011.
- F. M. Barry, *Contemporary Bibliotherapy. Systematizing the Field*, w: R. J. Rubin, *Bibliotherapy Sourcebook*, London 1978.
- B. Szczupał, *O literaturze dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Recepcja – edukacja – terapia – wsparcie – twórczość*, Dom Wydawniczy ELIPSA, Warszawa 2009.
- W. Krzemińska, *Literatura piękna a zdrowie psychiczne*, Wyd. PZWL, Warszawa 1973.
- Biblioterapia w praktyce. Poradnik dla nauczycieli, wychowawców i terapeutów*, pod red. E. J. Koniecznej, Kraków 2005.
- Biblioterapeuta. W poszukiwaniu tożsamości zawodowej. Materiały z konferencji 18 kwietnia 1997 roku*, red. K. Hrycyk, Wyd. Skiba, Wrocław 1997.
- Ośrodek czytelnictwa chorych i niepełnosprawnych WBP – Książnicy Kopernikańskiej. Publikacja jubileuszowa w 20-lecie istnienia*, red. M. Gogulska, Wyd. Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska, Toruń 2003.
- E. Tomasik, *Czytelnictwo i biblioterapia w pedagogice specjalnej*, Wyd. WSPS, Warszawa 1994.
- W. Matras-Masztalerz, *Biblioterapeuta i jego warsztat biblioterapeutyczny*, w: *O potrzebie biblioterapii*, pod red. K. Hrycyk, Wyd. Skiba, Wrocław 2012.
- O potrzebie biblioterapii*, pod red. K. Hrycyk, Wyd. Skiba, Wrocław 2012.
- I. Borecka, *Biblioterapia. Teoria i praktyka. Poradnik*, Wyd. SBP, Warszawa 2001.
- W. Czernianin, *Uczestnicy biblioterapii – ogólna charakterystyka*, w: W. Czernianin, H. Czernianin, *Literatura i terapia*, Seria Monografie „Przeglądu Biblioterapeutycznego”, pod red. W. Szulc i W. Czernianina, Monografia nr 1, Wyd. Smak Słowa, Wrocław–Sopot 2012.
- R. Escarpit, *Funkcje książki*, w: *Antropologia twórczości słownej. Zagadnienia i wybór tekstów*, wstęp i red. A. Karpowicz, Wyd. WUW, Warszawa 2012.

W. Czernianin, *Przeżycie estetyczne jako kluczowe pojęcie biblioterapii – na przykładzie poglądów Romana Ingardena*, w: tegoż, *Teoretyczne podstawy biblioterapii*, Wyd. Atut, Wrocław 2008.

Metodologia badań psychologicznych. Wybór tekstów, red. nauk. J. Brzeziński, Wyd. PWN, Warszawa 2004.

SŁOWA KLUCZOWE

Metodologia – biblioterapia – przedmiot badań biblioterapii – dydaktyka biblioterapii – kierunki badań biblioterapeutycznych

KEYWORDS

methodology – bibliotherapy – field of study – didactics of bibliotherapy – direction of bibliotherapy research

SUMMARY

Halina Czernianin, Wiktor Czernianin

Methodology of bibliotherapeutic research. Reconnaissance

MAIN ISSUES: 1. The scope and directions of contemporary bibliotherapeutic research; 2. Methodological determinants of bibliotherapy; 3. The need for bibliotherapeutic methodology research.